

дошкільників. Важливим є вивчення впливу таких ігор на емоційно-соціальний розвиток дитини та вивчення довгострокових результатів застосування подібних методик у різних регіонах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти / А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богніч, та ін. ; наук. кер. А. М. Богуш. Київ: Видавництво «Світлич», 2012. 26 с.
2. Заговайло О., Бутенко В. Сенсорний розвиток дітей дошкільного віку в процесі ігор із природним матеріалом. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a48adb9f-20de-434d-a772-620f4bcbdaac/content#page=107>
3. Кравченко М. Специфіка формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку засобами дидактичних ігор. URL: <https://ird.npu.edu.ua/files/kravchenko.pdf>.
4. Малікова Ю. В. Дидактична гра як засіб засвоєння старшими дошкільниками системи сенсорних еталонів. Дні науки. 2017. Т. 5. С. 43–45.
5. Молодецька Г. І. Сенсорний розвиток дітей 3-го року життя в іграх з природними матеріалами. Педагогічний альманах : зб. наук. праць. Сучасна освіта : теорія, методика і практика. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2017. С. 126–132.

Білик Олег

Науковий керівник – проф. Радчук Галина

МЕХАНІЗМИ ПРОФЕСІЙНОГО АКСІОГЕНЕЗУ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Стратегія гуманізації освіти, що ґрунтується на засадах вільного та цілісного розвитку особистості, повинна впроваджуватися педагогом як центральною фігурою освітніх перетворень. Це пояснює загострену увагу сучасної науки до проблеми ціннісного-цільового стрижня розвитку педагога – його аксіогенезу. Сутність аксіогенезу педагога полягає у принциповій необхідності осмислення екзистенційних характеристик професійної діяльності, інтерналізації універсальних гуманістичних цінностей та виникнення мотиваційної готовності будувати освітній процес згідно з ними. Першочергово проблема відповідності цінностей професії та особистісних пріоритетів актуалізується під час навчання у закладі вищої освіти. Тому у процесі професійної підготовки майбутнього педагога важливо створити умови для його професійного аксіогенезу.

Як засвідчує аналіз психолого-педагогічних джерел, різні аспекти проблеми аксіогенезу висвітлено у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (Г.Балла, І.Беха, М.Боришевського, А.Ленгле, З.Карпенко, О.Колісника, С.Максименка, А.Маслоу, О.Музики, Г.Радчук, К.Роджерса, В.Франкла, Т.Яценко та ін.).

Відзначаючи плідність розглянутих досліджень, доцільно визнати, що недостатньо вивчені психологічні механізми аксіогенезу майбутніх педагогів. Інтегральне наукове дослідження проблеми аксіогенезу майбутніх педагогів вимагає теоретичного обґрунтування дієвих психологічних механізмів, які зумовлюють поступальний характер окресленого процесу.

Мета статті – теоретично проаналізувати психологічні механізми аксіогенезу майбутніх педагогів в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Здійснений аналіз сучасних досліджень розвитку ціннісних систем студентів – майбутніх педагогів засвідчив, що більшість підходів до визначення психологічних механізмів аксіогенезу ґрунтуються на розумінні їх як компонента розвитку ціннісних орієнтації особистості. Учені підкреслюють, що характеристика психологічних механізмів може ґрунтуватися, передусім, на аналізі особливостей структурних елементів психологічної системи.

На думку О.Колісника, ідентифікація є базовим механізмом соціалізації індивіда, який задовольняє крім потреби безпеки ще і важливу потребу афіляції (приєднання, спілкування, розуміння, любові) [2]. Згідно з позицією О.Колісника, ідентифікація, будучи реалізатором принципово нової мети як нового ідеального смислу та, одночасно, базовим психічним механізмом саморозвитку, може проявлятися в інших психічних механізмах, якими є інтеріоризація, проекція, антиципація, рефлексія, децентрація, емпатія, інтроєкція, самотрансценденція [2].

Багато науковців вважають одним з провідних механізмів ціннісно-сислового розвитку особистості вважають індивідуалізацію, яка характеризується як процес вироблення автономної системи цінностей. Суттєвою її ознакою є те, що у кожній особистості формується її унікальний спосіб життя і власний внутрішній світ. Як зауважують ці автори, рушійною силою механізму індивідуалізації є постійне становлення (Г. Олпорт); внутрішнє зростання (К. Роджерс); реалізація сенсу життя (В. Франкл); самоактуалізація (А. Маслоу) [4, 5].

Основними операційними чинниками особистісного зростання майбутнього фахівця є механізм інтеріоризації. Усі сфери мотивації і цінностей детерміновані саме цим суспільним становленням особистості. У працях багатьох авторів відзначається, що інтеріоризація суспільно значущих цінностей проходить через засвоєння соціальних нормативів, як у вербальному, так і у поведінковому плані [3]. При цьому інтеріоризація цінностей – це осмислений процес, що передбачає наявність в особистості здатності виокремлювати з безлічі явищ ті, які мають для неї певну цінність, а потім перетворити їх у внутрішню структуру залежно від умов існування, цілей життя, можливостей їхньої реалізації тощо. Така здатність може здійснитися лише при досить високому рівні особистісного розвитку, що включає певну ступінь сформованості вищих психічних функцій, свідомості і соціально-психологічної зрілості. З іншого боку, екстеріоризація виявляється можливою у результаті співвідношення елементу внутрішнього досвіду з формами зовнішньої активності [1,3].

Дослідники також виокремлюють інтерналізацію як один з найбільш складних механізмів прийняття і засвоєння цінностей особистості. Інтерналізація передбачає прийняття відповідальності, інтерпретацію значущих подій як результату власної діяльності [1]. Така точка зору співпадає з уявленнями А. Маслоу, за словами якого «щоразу, коли особистість бере на себе відповідальність, вона самоактуалізується» [4]. Водночас дослідники проводять паралель з дією іншого механізму ціннісного розвитку – інтроєкцією, яка є «символічною

інтерналізацією» (включення в себе індивіда або об'єкта). Інтроєкція, на думку К.Роджерса, – це тенденція привласнювати переконання, установки інших без критики, без спроб змінити їх і зробити своїми власними. Суб'єкт із звичкою до інтроєкції не розвивається, оскільки некритичне привласнення суперечливих або несумісних концепцій та цінностей веде до дезінтеграції особистості [1, 5].

Не менш важливе значення у становленні аксіосфери особистості студента має механізм персоніфікації. Потреба бути особистістю – це потреба індивіда в персоналізації, а прагнення бути не тільки особистістю, а бути самою собою – це процес персоніфікації [1]. З.Карпенко акцентує увагу на істотних відмінностях між цими процесами. Вона зазначає, що персоналізація вказує не на атрибутивні характеристики індивіда, тобто на те, чим він розпоряджається, володіє, в тому числі своїми інтелектуально-практичними вміннями, здібностями, устремліннями, – персоніфікація означає поле духовного зростання, творчості як свободи діяння [1].

Процес персоналізації є позиціонування людини себе, світу, іншим людям зі сильної сторони персони. Цей процес пов'язано з її прагненням бути авторитетною, референтною та призводить найчастіше до того, що людина прагне бути адекватною не сама собі, а заданій соціальній ролі. Відтак, основу персоналізації складає самоототожнення людини зі значущою для неї роллю.

Процес персоніфікації – бажання бути самою собою, призводить до збільшення зон актуалізації людини і до відмови від особистісних “фасадів”. Він допомагає людині уникнути повного самоототожнення себе з певною професійною роллю, а її ставлення до світу визначають внутрішні мотиви та буттєві цінності, в яких виявляється істинна сутність індивіда, його внутрішнє Я. Очевидно, переважання процесу персоналізації над процесом персоніфікації і виявляється переважно у прагненні людини до досягнення високого статусу, становища у суспільстві як основної мети всього життя та до вибудовування свого ставлення до оточення з цієї ролівої позиції. А оскільки досягнення певного статусу, насамперед, пов'язано з професійною роллю, саме вона починає визначати ставлення людини до оточення, приводячи до серйозних професійних деформацій [3].

У контексті нашого дослідження механізм персоніфікації пов'язаний з усвідомленням майбутніми фахівцями своєї професійної ідентичності та аутентичності, уточненням та конкретизацією професійно-особистісної перспективи, зміцненням системи гуманістичних ціннісних координат, оволодінням способами прийняття рішень у реальних ситуаціях професійної діяльності. Основою інтеграції професійного та особистісного аксіогенезу в єдине ціле виступає гармонізація процесів персоналізації та персоніфікації, ідентифікації себе фахівцем на основі розвитку аутентичності, усвідомлення і прояву своєї внутрішньої цілісності, свого істинного Я, що проявляється у професійному самовизначенні та самоактуалізації особистості.

Водночас З.Карпенко аналізує параметри персоналізації та персоніфікації у теоретичній площині діалогу. За словами вченої, у першому персоналізації ми маємо справу з діалогом, де чітко визначено оцінювальний контекст, який здійснюється у системі міжособистісних взаємин, для яких характерна досить визначена «емоційна карта» симпатій та антипатій, з узагальненням, в якому суб'єкт повинен бути адекватним не сам собі, а визначеним й часто ритуалізованим комунікативним та ціннісним кліше. В персоніфікованому діалозі, навпаки, переважають установки на безоцінювальність, емпатійність і конгруентність [2].

Акцентуючи увагу на провідній ролі діалогу у процесі розвитку, автори (З.Карпенко, Г.Радчук) розглядають дію цього механізму у двох площинах – внутрішній, коли особистість вибудовує структуру самосвідомості у спробі осмислити свій досвід, і зовнішній, яка розглядає діалогічну взаємодію з іншими суб'єктами, а також з текстами культури [1, 3]. Так, на думку З.Карпенко, розглядає діалог як універсальний психологічний механізм аксіогенезу особистості [1]. За словами вченої, діалог як вроджена іманентна орієнтація на іншого є тільки передумовою аксіогенезу, можливістю знаходження смислу в «інобутті іншого, а відтак і самого себе; можливістю, яка стає фактом самоствердження через реальне спів-буття з «Ти», який цей смисл об'єктивує, робить початком саморозвитку» [1].

Таким чином, здійснений з огляду окресленої нами проблеми аналіз теоретичних підходів дає нам підстави констатувати, що професійний аксіогенез особистості одночасно детермінується дією різних психологічних механізмів. Базовими психологічними механізмами професійного аксіогенезу майбутнього педагога є ідентифікація з ідеальним образом «Я-фахівець»; індивідуалізація як побудова автономної системи цінностей та смислів; інтерналізація як свідоме й активне відтворення прийнятих норм і цінностей в індивідуальній діяльності; персоніфікація та персоналізація, гармонізація яких сприяє усвідомленню та прояву внутрішньої цілісності майбутнього педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко З. Аксіологічна психологія особистості : монографія. 2-е вид., перероб., доповн. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. 720 с.
2. Колісник О. П. Духовний саморозвиток особистості: монографія. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2015. 476 с.
3. Радчук Г.К. Аксіопсихологія вищої школи. Монографія. Тернопіль, ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2014. 380 с.
4. Maslow A. Toward a Psychology of Being, Third Edition. John Wiley and Sons Ltd, 1998. 320 p.
5. Rogers C. On Becoming a Person. A Therapist's View of Psychotherapy. Robinson. 429 p.